

danske regerings afvigende politiske opfattelser, og de bilaterale relationer sættes i sammenhæng med den storpolitiske udvikling i det europæiske statssystem.

Perioden 1688-1789 er kendetegnet ved en drastisk ændring af styrkeforholdet mellem Preussen og Danmark. Fra at have været en jævnbyrdig andenrangsmagt ved periodens begyndelse degraderes Danmark gradvis til en tredjerangsmagt, mens Preussen tilkæmper sig rang af europæisk stormagt under Frederik den Store, der endte med at betragte Danmark-Norge som et »Machtvakuum«. Samtidig er de preussisk-danske relationer konstant præget af fundamentale interessemodsatninger, der i næsten hele den behandlede periode væsentligst kommer til udtryk i forhandlingerne om det gottorpske spørgsmål og om preussisk toldfrihed i Øresund. Foruden disse gennemgående nøgleproblemer behandler Hartmann samtlige aktuelle stridsspørgsmål med sikker proportionsans. Stednavneregistret tjener som et fyldestgørende sagregister.

Som bilag til fremstillingen publiceres en række centrale preussiske kilder, hvoraf mange ikke tidligere har været trykt. Man læser med interesse Frederik den Stores skarpe analyser af forholdene i Danmark, der efter hans mening kun havde flåden at bryste sig af. Danmarks store problemer skyldtes først og fremmest, at landet blev styret af udlændinge, og den danske konges sande interesser ville først blive varetaget ordentligt, når ledelsen blev lagt i hænderne på oplyste mænd fra nationens fornemme familier. Efter preusserkongens opfattelse var Danmarks – ofte gådefulde – udenrigspolitik for en stor del motiveret af A.G. Moltkes personlige engagement i handel og skibsfart. Hovedskurken var dog hannoveraneren J.H.E. Bernstorff, der lod sine private godsinteresser i Mecklenburg påvirke Danmarks officielle holdning over for Preussen. Da preussiske tropper under Syvårskrigens kritiske fase havde besat Mecklenburg, gav Frederik den Store dem derfor ordre til at skåne Bernstorffs godsbesiddelser i hertugdømmet.

Hans Bagger

MARC RAEFF: Comprendre l'ancien régime russe. Etat et société en Russie impériale. Paris, Éditions du Seuil, 1982. 247 s. 130 kr.

The aim of this essay, presented as the first in a series of lectures at the »Centre russe de l'École des hautes études en sciences sociales« in Paris in 1980, is to explain the social development of Russia from the 17th century to 1917. The main theses of the essay are as follows: In the second part of the 17th c. the Muscovite old order was in a state of collapse. Thanks to the »Ukrainian channel« and Polish cultural influences new ideas began to reach Moscow. They prepared the background for Peter I's reforms in all fields of Russian government and society. This confirms V.L. Tapié's thesis. »C'est n'est pas Pierre le Grand, qui a créé la Russie«. These changes created a Russian policy state and cameralisme. The Muscovite state became a European one after an East-European (Prussian) or Swedish model. However, these changes concerned only a small minority of the population, the majority were living as if they were under the old culture. A sense of insecurity was to prevail and created difficulties into the 18th c. for Russia. Raëff explains this insecurity in terms of popular revolts especially Pugachev's uprising. It was a revolt against centralization, institutionalism and imitation of

foreign life-styles, rather than against serfdom as was claimed in the old Russian and Soviet historiographies. The book examines some of the major reforms introduced by Catherine the Great, traces the emergence of the Russian bureaucracy and analyses the relationship between bureaucracy and public opinion. According to Raëff the autocratic policies of Catherine II's did not create the Empire of nobility, as was told by many historians. The author appreciates the role of the public opinion during the reign of Alexander I. He points out that only as a consequence of the Decembrist uprising Nicholas I changed his attitude towards the Russian public opinion. In the future the Tzar no longer heeded public opinion but only discussed affairs of state with the Russian bureaucracy. The latter became exceedingly professional and its role was strengthened.

In his analysis of social groups in Russia at the beginning the 20th century the author concludes that the feeble social structure was not prepared for the shocks that followed. Neither the nobility, nor the radical intelligentsia were able to adapt to the new situation. The relationship between the social groups and the dynamic social forces presented a sort of »chassés-croisés«. The increasing ineptitude of both the autocracy and the intelligentsia were the cause for the petrification of the tsarist system. It created a sort of vacuum. The situation before the October Revolution corresponds to the formula »crise sans alternative« used by Christian Meier in explaining the collapse of the Roman Empire.

Emanuel Halicz

HANS CHR. JOHANSEN: Næring og bystyre. Odense 1700-1789. Odense bys historie, redigeret af Tage Kaarsted, Hans Chr. Johansen, Niels Oxenvad og Carsten Toft, billedredaktør Jørgen Thomsen. Udgivet af Odense kommune, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1983. 316 s. Ill. 200,85 kr., i abonnement 133,95 kr.

I det imponerende værk om Odense bys historie, som udgives i anledning af byens 1000 års jubilæum i 1988, er der lagt vægt på forskningsmæssig kvalitet. Det er velgørende i en tid, hvor megen historisk formidling skal være underholdning for enhver pris. Værket er i øvrigt velskrevet og let at læse.

Næring og bystyre 1700-89, der er det femte af værkets 10 bind, indeholder væsentlig primærforskning. Hovedkilden er edb-filer med stof fra person- og ejendomsfortegnelser som skattelister, folketælling, kirkebøger, skødeprotokoller, borgerskaber m.m. fra Odense. Det giver skildringen en kronologisk skævhed, fordi det arkivalske grundmateriale er langt bedre fra 1700-tallets sidste halvdel end fra århundredets begyndelse. Stoffet fra edb-registreringen er naturligvis benyttet til befolkningsstatistik, men også til at følge enkelte familiers livshistorie. Det er ikke særligt bemærkelsesværdige skæbner, som man ret ofte kan finde beskrevet i arkivalierne, men typiske eksempler på livsforløb, som det har været muligt at hente ud af databasen.

Erhvervsliv og levestandard fylder godt i bogen, og det er nok også her, de vigtigste resultater af en statistisk behandling kan hentes. De talmæssigt store erhverv, som var skomagere og handskemagere, behandles indgående, mens der